

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

Назва курсу Нормативний/вибірковий	Аналітична археологія нормативний
Ступінь освіти Бакалавр/магістр/доктор філософії Освітня програма	доктор Phd 032 Історія та археологія
Рік викладання/ Семестр/ Курс (рік навчання)	2021-2022/ 1-2 семестр / 2 курс
Викладач	Ситник О. М.
Профайл викладача	http://geo.mdpu.org.ua/prirodnicho-geografichnij-fakultet/kafedra-istoriyi/sklad-kafedri-istoriyi/sitnik-oleksander-mikolajovich/
Контактний тел.	0972139300
Е-mail:	oleksander_sytnyk@i.ua
Сторінка курсу в ЦОДТ МДПУ ім. Б.Хмельницького	http://www.dfn.mdpu.org.ua/course/view.php?id=5053
Консультації	Очні консультації: щочетверга, згідно графіку роботи кафедри історії та археології. Онлайн-консультації: через систему ЦОДТ МДПУ імені Богдана Хмельницького.

1. АНОТАЦІЯ

«Аналітична археологія» є нормативним освітнім компонентом для здобувачів III освітнього рівня доктор Phd в галузі історії, спеціальності 032 «Історія та археологія». Вивчення освітнього компоненту «Аналітична археологія» має сформувати у здобувачів III освітнього рівня спеціальності 032 «Історія та археологія» основні компетентності щодо комплексного осмислення археологічної спадщини. Так важлива складова цього інноваційного навчального курсу полягає в тому, щоб майбутні доктори філософії (PhD) належним чином засвоїли основні етапи становлення й розвитку археологічної науки; вміли орієнтуватися в проблемах давньої української історії й археології; аналізувати археологічні культури, комплекси й археологічні джерела; могли узагальнювати вітчизняні та зарубіжні археологічні дослідження й вдосконалювати методологію та методик археологічних досліджень з врахуванням кращих зразків світової практики щодо оволодіння необхідними для фахівця-викладача знаннями відповідно специфіки та особливостей в області теоретичної археології й розуміння історичних явищ і процесів на ґрунті прадавньої історії.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета викладання навчальної дисципліни полягає в тому, щоб засвоїти необхідні компетенції курсу «Аналітична археологія» та опанувати знаннями щодо основних етапів становлення й розвитку української археології, а також – з'ясувати найважливіші поняття та категорії курсу. Зокрема це зумовлено виконанням соціального замовлення суспільства – підготовка фахівців III освітнього рівня доктор Phd в галузі історії, спеціальності 032 «Історія та археологія».

Завдання курсу полягає в тому, щоб сформувати в здобувачів III освітнього рівня доктор Phd в галузі історії, спеціальності 032 «Історія та археологія», цілісне уявлення про витoki й шляхи формування теоретичних знань в галузі археології та сутності феномену української археології як детермінанти суспільної свідомості; а також – вдосконалювати навички володіння методологією та методикою археологічних досліджень з врахуванням світового досвіду тощо.

3. ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ЯКІ НАБУВАЮТЬСЯ ПІД ЧАС ОПАНУВАННЯ ОСВІТНІМ КОМПОНЕНТОМ

1. Інтегральна компетентність:

Здатність використання концептуальних та методологічних знань в галузі історії та археології; володіння комплексом спеціалізованих умінь, навичок та методик, необхідних для розв'язання значущих проблем у сфері своєї професійно-наукової діяльності.

2. Загальні компетентності:

ЗК 1. Володіння системним науковим світоглядом, вміння застосовувати відповідні навички у своїй професійній діяльності;

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 4. Здатність створювати та розвивати нові наукові ідеї, використовувати їх у своїх наукових дослідженнях;

ЗК 6. Здатність використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях в усній та письмовій формі.

Програма 21 року

ЗК6 Здатність використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях в усній та письмовій формі;

ЗК 8. Здатність працювати та орієнтуватися у сучасному міжнародному науковому просторі. .

1. Фахові компетентності:

ФК3. Знання роботи з різноманітними історичними та археологічними джерелами;

ФК 5. Здатність професійного аналізу історичних та археологічних джерел;

ФК 6. Здатність застосовувати на практиці принципи комплексного дослідження в історії, археології та в інших допоміжних історичних дисциплінах.

Програма 21 року

ФК 1. Знання та розуміння основних історичних подій і процесів вітчизняної та світової історії;

ФК3. Знання роботи з різноманітними історичними та археологічними джерелами.

ФК5. Здатність професійного аналізу історичних та археологічних джерел;

4. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 4. Знання всього комплексу наукової термінології за фахом своєї історичної освіти;

ПРН 5. Знання теоретичних і практичних проблем сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю;

ПРН 8. Здатність володіння навичками вибору методів і засобів вирішення завдань наукового дослідження;

ПРН 10. Здатність професійно стежити за новітніми вітчизняними та світовими науковими публікаціями, для використання їх у своїй науковій та педагогічній діяльності;

ПРН 11. Вміння здійснювати аналітичний підхід до дослідження різних галузей історичної науки та археології;

ПРН 14. Професійні навички до написання наукових робіт, статей і тез, щодо участі у вітчизняних і міжнародних конференціях за своїм фахом;

ПРН 15. Професійна участь за своїм фахом у виконанні науково-дослідних програмах, грантах, проектах тощо.

Програма 21 року

ПРН 5. Знання теоретичних і практичних проблем сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю;

ПРН 11. Вміння здійснювати аналітичний підхід до дослідження різних галузей історичної науки та археології;

ПРН 12. Здатність професійної орієнтації у політичних подіях та основних напрямках історичного розвитку світової та вітчизняної історії;

5. ОБСЯГ КУРСУ

Вид заняття	лекції	практичні заняття	самостійна робота
Кількість годин	20	20	80

6. ПОЛІТИКИ КУРСУ

Політика академічної поведінки та етики:

- Не пропускати та не запізнюватися на заняття за розкладом;
- Вчасно виконувати завдання семінарів та питань самостійної роботи;
- Вчасно та самостійно виконувати контрольні-модульні завдання

7. СТРУКТУРА КУРСУ

7.1 СТРУКТУРА КУРСУ (ЗАГАЛЬНА)

Кількість годин	Тема	Форма діяльності (заняття, кількість годин)	Література	Завдання	Термін виконання
20	Тема 1. Предмет, мета й завдання аналітичної археології	Лекція (2 год.) Практичне заняття (2 год.) Самостійна робота (16 год.)	1-13, 18-31	1.Описова археологія) 2.Теоретична археологія 3.Соціальна археологія 4.«Нова археологія» Д.Кларка 5.Інтерпретаційні розробки соціокультурного характеру археологів США	впродовж першого навчального семестру (перший періодичний контроль)

1-9, 2720	Тема 2. Методологія археології. Методи археологічного дослідження	Лекція (4 год.) Практичне заняття (4 год.) Самостійна робота (12 год.)	1-9, 15, 27	1.Поняття археологічного джерела 2.Допоміжні археологічні дисципліни 3.Основні методи теоретичної археології	впродовж першого навчального семестру (перший періодичний контроль)
20	Тема 3. Геоморфологічні чинники в археології	Лекція (4 год.) Практичне заняття (4 год.) Самостійна робота (12 год.)	1-7, 17	1.Геоморфологічні детермінанти археології артефакти 2.Поняття культурного шару в археології 3. Геоархеологія	впродовж першого навчального семестру (перший періодичний контроль)
20	Тема 4. Археологічна типологія та класифікація. Систематизація археологічних артефактів	Лекція (4 год.) Практичне заняття (4 год.) Самостійна робота (12 год.)	1-7, 14, 16	1.Періодизація археологічних пам'яток України 2.Різновиди археологічних пам'яток 3.Етапи археологічного пошуку	впродовж другого навчального семестру (другий періодичний контроль)
20	Тема 5. Теоретичне осмислення археологічних культур	Лекція (4 год.) Практичне заняття (4 год.) Самостійна робота (12 год.)	1-14, 19, 27-29	1.Особливості археологічних культур 2.Пам'ятки стародавньої культури та мистецтва на території України 3.Особливості скіфо-сарматських культур	впродовж другого навчального семестру (другий періодичний контроль)
20	Тема 6. Сучасні технології в археології. Прогнозуюче моделювання в археологічних	Лекція (2 год.) Практичне заняття (2 год.)	1-9, 17, 26	1.Переосмислення парадигми аналітичної археології	впродовж другого навчального семестру (другий періодичний контроль)

	дослідженнях. Моделі в археології	Самостійна робота (16 год.)		2. Моделювання археологічних дослідженнях 3. Моделі в археології	в контроль)

7.2 СХЕМА КУРСУ (ЛЕКЦІЙНИЙ БЛОК)

Тема лекції	Зміст лекції
Тема 1. Предмет, мета й завдання аналітичної археології	1. Предмет курсу «Аналітична археологія» 2. Мета та завдання курсу 3. Поняття й термінологія курсу
Тема 2. Методологія археології. Методи археологічного дослідження	1. Методологія археології 2. Методологія аналітичної археології 3. Методи археологічного дослідження
Тема 3. Геоморфологічні чинники в археології	1. Вплив геоморфології на археологічні артефакти 2. Геоморфологія та культурний шар в археології 3. Геоархеологія 4. Геофізичні методи досліджень історико-культурної спадщини
Тема 4. Археологічна типологія та класифікація. Систематизація археологічних артефактів	1. Археологічна типологія 2. Археологічна класифікація 3. Систематизація археологічних артефактів
Тема 5. Теоретичне осмислення археологічних культур	1. Поняття археологічної культури 2. Специфіка археологічних культур 3. Види археологічних культур 3. Археологічні культури на території України
Тема 6. Сучасні технології в археології. Прогнозуюче моделювання в археологічних дослідженнях. Моделі в археології	1. Сучасні технології в археології 2. Прогнозуюче моделювання в археологічних дослідженнях 3. Моделі в археології

7.3 СХЕМА КУРСУ (СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ)

Тема семінарського заняття	Зміст практичного заняття
Тема 1. Предмет, мета й завдання аналітичної археології	1. Користуючись науково-методичною літературою, підготувати доповіді за темами: - Предмет курсу «Аналітична археологія»

	- Мета та завдання курсу -Поняття й термінологія курсу 2. На підставі аналізу доповідей записати сутність та значення курсу«Аналітична археологія»
Тема 2. Методологія археології. Методи археологічного дослідження	1. Користуючись науково-методичною літературою, підготувати доповіді за темами: Методологія археології Методологія аналітичної археології 2. На підставі аналізу науково-методичної літератури визначити основні методи археологічного дослідження
Тема 3. Геоморфологічні чинники в археології	1. Користуючись науково-методичною літературою, підготувати доповіді за темами: - Вплив геоморфології на археологічні артефакти -Геоморфологія та культурний шар в археології -Геоархеологія - Геофізичні методи досліджень історико-культурної спадщини 2. На підставі аналізу доповідей записати значення геоморфологічних чинників в археології
Тема 4. Археологічна типологія та класифікація. Систематизація археологічних артефактів	1. Користуючись літературою, визначити поняття «Археологічна типологія» 2. Користуючись науково-методичною літературою, проаналізувати археологічну класифікацію 3. На підставі аналізу науково-методичної літератури визначити систематизацію археологічних артефактів
Тема 5. Теоретичне осмислення археологічних культур	1.Користуючись літературою, визначити поняття «Археологічна культура» 2.На підставі аналізу доповідей записати специфіку археологічних культур 3. Користуючись науково-методичною літературою, записати види археологічних культур 4. На підставі аналізу науково-методичної літератури описати археологічні культури на території України
Тема 6. Сучасні технології в археології. Прогнозує моделювання в археологічних дослідженнях. Моделі в археології	1. Користуючись науково-методичною літературою, підготувати доповіді за темами: - Сучасні технології в археології - Прогнозує моделювання в археологічних дослідженнях -Моделі в археології 2. На підставі аналізу доповідей записати значення сучасних технологій в археології

7.4 СХЕМА КУРСУ (ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ)

Тема для самостійного опрацювання	Зміст теми
Тема 1. Предмет, мета й завдання аналітичної археології	1. «Нова археологія» Д. Кларка 2. Дескриптивна археологія (описова археологія) 3. Теоретична археологія (французька школа) 4. Соціальна археологія (школа К. Ренфрю) 5. Інтерпретаційні розробки соціокультурного характеру археологів США
Тема 2. Методологія археології. Методи археологічного дослідження	1. Археологічні джерела 2. Допоміжні археологічні дисципліни 3. Основні методи теоретичної археології
Тема 3. Геоморфологічні чинники в археології	1. Вплив геоморфології на археологічні артефакти 2. Геоморфологія та культурний шар в археології 3. Геоархеологія 4. Геофізичні методи досліджень історико-культурної спадщини
Тема 4. Археологічна типологія та класифікація. Систематизація археологічних артефактів	1. Проблеми періодизації археологічних пам'яток України 2. Види археологічних пам'яток. Способи їх виявлення 3. Типи археологічних пам'яток. 4. Етапи археологічного пошуку
Тема 5. Теоретичне осмислення археологічних культур	1. Особливості археологічних культур 2. Археологічну культура епохи муст'є 3. Пам'ятки стародавньої культури та мистецтва на території України 4. Особливості скіфо-сарматських культур
Тема 6. Сучасні технології в археології. Прогнозуюче моделювання в археологічних дослідженнях. Моделі в археології	1. Переосмислення парадигми аналітичної археології 2. Моделювання в археологічних дослідженнях 3. Моделі в археології

8. МЕТОДИ ТА ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Види контролю: поточний, періодичний, підсумковий (семестровий).

Методи, які будуть використані для оцінювання результатів навчання:

- усний;
- письмовий (періодичний контроль (контрольні роботи));
- тестовий контроль;
- практична перевірка під час семінарських занять;
- контроль виконання завдань самостійної роботи (реферати, есе, презентації тощо);

- підсумковий (семестровий) – екзамен.

Періодичний контроль складається з двох контрольних робіт (перший та другий періодичний контроль у 2 семестрі). Контрольна робота включає тестові завдання та відповіді на два теоретичні питання.

Екзаменаційний білет включає тестові завдання та відповіді на три розгорнуті питання з усіх тем, які входять до програми освітнього компоненту.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО ВИДІВ КОНТРОЛЮ

Контроль за видами діяльності здобувачів вищої освіти здійснюється шляхом поточного оцінювання знань (під час семінарських занять), контролю виконання завдань самостійної роботи (есе, презентації), періодичного контролю, заліку, екзамену. За результатами суми двох періодичних контрольних робіт, оцінки за поточний контроль та екзаменаційної оцінки виставляється підсумкова оцінка за національною, 100-бальною шкалами і ECTS.

Загальна система оцінювання курсу здійснюється згідно з Положенням про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького №34/01-05 від 28. 10.2019 р.

Критерії оцінювання поточного контролю на семінарських заняттях (усне, письмове опитування):

«5» – здобувач в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові / тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати відомостями.

«4» – здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових / тестових завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, може допускати окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати відомостями.

«3» – здобувач в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових / тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час формулювання висновків.

«2» – здобувач не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові / тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вмє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки.

Критерії оцінювання періодичного контролю

Контрольна робота включає тестові завдання та відповіді на два розгорнуті питання. Максимальна кількість балів – 30.

Десять тестових завдань по 1 балу – 10 балів.

Два розгорнуті питання по 10 балів.

Розгорнуті, правильні відповіді на 2 завдання оцінюються за 10-бальною шкалою.

10-9 балів: здобувач дає вичерпну відповідь на поставлене питання і виявляє глибокі ґрунтовні знання з певної теми. Спроможній мислити нестандартно, давати оригінальне тлумачення проблем, здатність самостійно інтерпретувати, узагальнювати, робити висновки на основі конкретного матеріалу.

8-7 балів: здобувач правильно і майже в достатньому обсязі дав відповідь на поставлене питання, що підтверджує його глибокі знання з предмета, показав розуміння теми, але ще не зовсім правильно може використати знання на практиці. Має незначні помилки у викладі матеріалу.

6-5 бали: здобувач недостатньо орієнтується в матеріалі, не завжди може самостійно проаналізувати запропонований матеріал; не дає вичерпної відповіді на контенті питання.

4-3 бали: здобувач допускає суттєві помилки у викладі матеріалу, порушує логіку відповіді, відтворює матеріал на елементарному рівні.

1-2 балів: здобувач не зміг викласти зміст питання, погано орієнтується в матеріалі, допускаючи при цьому суттєві неточності.

0 балів: відповідь відсутня

Критерії оцінювання підсумкового (семестрового) контролю

Підсумковий контроль відбувається у формі екзамену. Екзаменаційний білет включає тестові завдання та відповіді на три розгорнуті питання. Максимальна кількість балів 100.

Тестові завдання 10 тестів по 1 балу. Розгорнуті відповіді на три завдання оцінюються за 30-бальною шкалою.

25-30 балів: здобувач дає вичерпну відповідь на поставлене питання і виявляє глибокі ґрунтовні знання з певної теми. Спроможній мислити нестандартно, давати оригінальне тлумачення проблем, здатність самостійно інтерпретувати, узагальнювати, робити висновки на основі конкретного матеріалу. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.

19-24 балів: здобувач правильно і майже в достатньому обсязі дав відповідь на поставлене питання, що підтверджує його глибокі знання з предмета, показав розуміння теми. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації.

13-18 бали: здобувач недостатньо орієнтується в матеріалі, поверхово сприймає його зміст, не завжди може самостійно проаналізувати запропонований матеріал. Не здатен виділяти суттєві ознаки вивченого.

7-12 бали: здобувач допускає суттєві помилки у викладі матеріалу, порушує логіку відповіді, відтворює матеріал на елементарному рівні. Допускає багато суттєвих помилок у викладенні матеріалу.

1-6 балів: здобувач не зміг викласти зміст питання, погано орієнтується в матеріалі. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого.

0 балів: відповідь відсутня.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Археологія України: Курс лекцій: навч. посібн. / Л. Л. Залізняк, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. К.: Либідь, 2005. 504 с.
2. Болтрик Ю. В. Герр. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2004. Т. 2: Г–Д. 518 с.
3. Довідник з історії України (А–Я): Посібник для серед. заг.–осв. навч. закладів / За ред. І. Підкови, Р.Шуста. 2–ге вид., доопр. і доповн. К., 2001. С 877–878.
4. Залізняк Л. Моя археологія. Біографічні спогади та суб'єктивні враження про українську археологію. Київ: Темпора, 2020. 352 с.
5. Залізняк Л. Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2012. 542 с.
6. Михайлов Б. Д. Кам'яна Могила – підземний «ермітаж» Приазов'я. Запоріжжя: Дике Поле, 2018. 180 с.
7. Ситник О. М. Аналітична археологія: витоки та завдання. Вісник НІАЗ «Кам'яна Могила». Вип. 3. Запоріжжя: Дике Поле, 2018. С. 179–183.
8. Ситник О., Середа Ю. Значення навчального курсу «Аналітична археологія» у процесі вивчення археологічних артефактів Північно-Західного Приазов'я. Наукове сьогодення: стан та перспективи регіональних досліджень: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 19 травня 2021 р.) / за ред. Л. М. Донченко, І. А. Арсененко, С. І. Пачева, Л. І. Полякової, Я. В. Попенка, Л. А. Прохорової. Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2021. С. 86-89.
9. ХараріОвал Ной. Sapiens: людина розумна. Коротка історія людства. Київ: BookChef, 2021. 544 с.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

10. Бунятян К. П., МурзінВ. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії; Україна крізь віки: в 15 т. / ред. В. А. Смолій; НАН України, Ін-т археол. Т. 1. К.: Альтернативи, 1998. 335 с.
11. Генінг В. Ф. Про стиль дискусії Л. С. Клейна. Лист до редакції // Російська археологія. 1991. № 4. С. 257-259.
12. Залізняк Л. Л. Первісна історія України. К.: Вища школа, 1999. 263 с.
13. Клейн Л. С. Анатомія Іліади: початок дискусії // Вісник древньої історії. 2004. № 3. С. 207-214.
14. Клейн Л. С. Археологічна типологія. Л.: Академія наук СРСР, ЛФ ЦЕНДІСІ, Ленінградське археологіч. науково-дослідні. об'єднання, 1991. 448 с.
15. Клейн Л. С. Методологічна природа археології // Російська Археологія. 1992. № 4. С. 86-96.
16. Клейн Л. С. Поняття типу в сучасній археології // Типи в культурі. Л.: Вид-во Ленінградського університету, 1979. С. 50-74.
17. Пазинич В. Г. Приклади комплексної інтерпретації геолого-геоморфологічних та археологічних матеріалів для реконструкції палеогідрологічних і палеокліматичних умов деяких ділянок басейну середнього Дніпра в післяюрмський період // Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту: Зб. наук. пр. 2008. Вип. 257. С. 235-249
18. Ситник О. М. Антропологічний аспект археології. Вісник НІАЗ «Кам'яна Могила». Вип. 4. Запоріжжя: Дике Поле, 2019. С. 76–81.
19. Ситник О. Археологічна культура Кукутень-Трипілля: цивілізаційний вимір - Cultura "Cucuteni-Tripolie": aspectulcivilizaționalArchaeologicalcultureofCucutene-Tritpoli: civilizationaspect. *RelațiiRomâno-Ucrainene. Istorieșicontemporaneitate - Румунсько-Українські відносини. Історія та сучасність*. SatuMare: EdituraMuzeuluiSătmărean, 2021. С. 11–26.
20. Ситник О. М. Вивчення об'єктів археологічної спадщини у профільних ВНЗ: проблеми, завдання, перспективи / О. М. Ситник // Вісник НІАЗ «Кам'яна Могила»: випуск 2. – Запоріжжя: Дике Поле, 2017. – С. 157-159.

21. Ситник О. М. Духовна культура енеолітичної України: становлення релігійно-ідеологічних уявлень // Вісник НІАЗ «Кам'яна Могила»: випуск 1. Запоріжжя: Дике Поле, 2016. С. 49-53.
22. Ситник О. М. В. Ляскоронський як археолог. *І Всеукраїнський археологічний з'їзд: матеріали роботи*. Київ: ІА НАН України, 2019. С. 111–121.
23. Ситник О. М. Шляхи збереження нематеріальної культурної спадщини національних меншин Північно-Західного Приазов'я / О. М. Ситник // Сучасні соціокультурні практики: компетентнісно-аксіологічний аспект: зб. Статей і матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-літтю кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін ПНПУ імені В.Г. Короленка (29-30 березня 2018 року). – Полтава: ПП «Астроя», 2018. С. 163-167.
24. Ситник О. М. Щодо питання про нематеріальну культурну спадщину етнічних меншин Північно-Західного Приазов'я / О. М. Ситник // Північно-Західне Приазов'я: проблеми регіонального розвитку у міжнародному контексті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції із міжнародною участю (Мелітополь, 14-15 вересня 2017 року) / за ред. Л. М. Донченко, С. І. Пачева, І. А. Арсененко, О. В. Непші, А. М. Крилової. – Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2017. – С. 196-198.
25. Ткаченко С. Диво мелітопольське. К.: Парлам. вид-во, 2016. 198 с.
26. Шер Я. А. Ще про археологічних джерелах і "укладеної" в них інформації // Археолог: детектив і мислитель. Збірник статей, присвячений 77-річчю Льва Самойловича Клейна. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербурзького університету, 2004. С. 114-123.
27. Clarke D. L. *Analytical archaeology*. London: Routledge, 2014. 550p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315748481>
28. Klein Leo. To separate a centaur: On the relationship of archaeology and history in Soviet tradition // *Antiquity*. 1993. Vol. 67. № 255. P. 339-348.
29. Klein Leo. Neither archaeology nor theory: a critique of Johnson // *Antiquity*. 2006. № 80. P. 435-443.
30. Sytnyk O. On the process of entogenensis in the territory of the modern south of Ukraine in the period of the eneolitis. *SocioBrains*. *journal homepage*: www.sociobrains.com. International scientific refereed online journal with **impact factor**. 2018. 42, February. С. 140-142.
31. Taylor T. Conversations with Leo Klejn // *Current Anthropology*. 1993. Vol. 34, № 5. P. 723-735.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000237>
2. Науковий журнал «Археологія». URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/-qq>
3. Спілка археологів України. URL: <http://vgosau.kiev.ua/>